

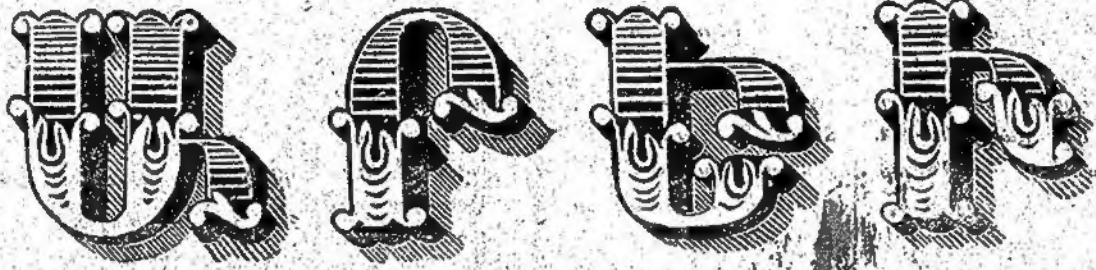
ՀԱՅԵՐԱՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Տարեկան Վեցամսեայ

Պրիստա 120 60
Արտատրամ 30 15

Մասնաշաղկապ համար զիմել տնօրէնութեան

Արտատրամ Լեւոն Մարտիրոս

ԱՅՊՈՍՏՈՆ ԸՆԴՈՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԵ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱՐԱՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ԱՆԳԱՍ

ԽՐԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԻՒՆ

Գրական և Գրական Գրական

Գրական

Journal A R E V

B. P. 600

Alexandrie-Egypte

Չորապարակաւ անգլիական լեզուի վերաբերեալ

Տնօրէն-Խմբագրական ՎԱՅՆ ԹԵՐԵՆՈՒՆ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Մասնի յարակից յարակցականներն վերջ
Սօսի յարակցականներն 70 Բիւսթեր ճակա-
սահաւորութիւն մը վրայ: Դասակարգման
սկզբնական յարակցականներն — 35,000
գրեթէ 500 թիւանոց: Եւ մեծամասնաւ ապ-
մանկ: — Նամանակ Պալատի զանազան
նամակներն Եւ Գերմանական
Հոկտեմբերի թերթերն նախատեսութեան
— Լիւսեմբուրգի Եւ Զինեմպուրգի չմեղա-
կան պատճառաբանութեան: — Վիստու-
րիւն Գերմանիոյ մէջ:

Մարտիտա ժողովարարութիւն
կարգութեան տէր: սկսած է դորձա-
դրել իր ազգայնական ծրագրեր-
ները:

Մասնի յարակցական յարակցա-
կաններն վերջ տալ Սօսի յարակ-
կաններն:

Անցեալ հինգշաբթի, 8 Օգոստոս
1918, առաւօտեան ժամը 5ին, անգ-
լիական Գր. բանակը զօրավար Բո-
լիստի Եւ Ֆրանսական առաջին բա-
նակը զօրավար Տեպլենի իրաւուն-
նաւորութեան տակ, միասին 45 թու-
պէ տեղով հրետանին ուժգին պատ-
րաստութեան մը վերջ, յարձակել
սկսան: Այսպէս ի Մօրանիւս, Հոսիւս, Մօրիւս Եւ Պրաշ երկա-
րոյ 35 Բիւսթեր ճակատին վրայ
Յարակցական տարրերը — հրետանի,
հրետակազօր, հրետակազօր, սա-
ւառանկ, թէյն Եւ պատրաստութեան
ու բերանած էին պատրաստութեան
անկողնի վրայ կատարելով զարմանալի
հաջողութեամբ, այնպէս որ յառաջացած
զօրքուն վրայ գտնուող տեղանքները
ի տես իրենց վրայ խափող 1000է
աւելի թէյններու, 200,000է աւելի
սուխներու, բազմաթիւ սուռնակ-
ներու Եւ երկաթ ժայթքող հրաք-
րաններու բացարձակ անակողնութեան
կամ ուրիշ ոչինչ կրցին ընել առաջին
ժամերուն եթէ ոչ փայտել կամ ան-
նաւոր ըլլալ:

Յաջորդ օրը դերման ապա-
կոյոր ապաշահար ի դուր փորձեց
կատարել յառաջնորդութեամբ զաշխ-
կիցներուն որոնք իրենց սկզբնական
յարակցականները աւելի ընդլայնե-
լու համար մէջ նետեցին անկող-
նայիններն նոր զօրաբաժիններ ի-
րենց ձախ թելին ծայրագոյն մասե-
րուն վրայ ուր գերմանական
ընդգրկութիւնը կը չեղարկէր, ու
ֆրանսական Տր. բանակը զօրավար
Խալպերի հրամաններուն տակ իրենց
աջ թելին վրայ Պրաշէն մինչեւ
Ուստ:

Դաշնակից բանակներու այս երկ-
րորդ յարձակողականը տեղի կ'ու-
նենայ ուրեմն 70 Բիւսթեր ճակա-
տի մը վրայ որ կ'երկարէ հիւսիսէն
հարաւային: արեւմուտք: Այսպէս
Պրաշ, Կիւսիւս, ու արեւմուտքէն
դէպի հարաւային արեւմուտք Եւստ-
լու, Մօրիւսի, Քլաւսի, Ուստ, Եւ
որը մաս կը կազմէ այն մեծ խոր-
շին որ գերման բանակները իրենց
մարտ 21ի համարաւոր յարձակո-
ղականութիւնը կրցին ստեղծել Արաշէն
Ուստ երկարող զինամասկան ճակա-
տաշատութեան վրայ: Ներկայ յար-
ձակողականը նպատակ ունի ուրեմն
անյայտացնել այս ճակատամարտը:

ու այսպէսով հեռացնել Սօսիէն ու
Փարիզի սպաննացող փողոցները:

Յարձակողականը փառաւոր յա-
ջողութիւններով սկսած է Դաշնակից
բանակները կը յառաջանան ամենու-
րեւ, բազմաթիւ սուռնակներու,
բիրաւոր հրետակազօր, ու հարաւա-
ւոր թէյններու առաջնորդութեամբ
որոնք կը փչեն ամէն արգելք, Եւ
մասնաւորն ու կը ամբարձնեն թը-
նամի գտնուող, մարտիկները, հը-
րետակազօր, պարտանքներ, կամուրջ-
ները Եւ կայարանները Պալատի
Ժողովարարութեան Ռուսիայի լայն
նախնները պարտութեամբ Հոսիւս Եւ Մար-
վից զօրավարներու հրամանատարու-
թեան տակ յետո կը նահանջեն ա-
մենուրեւ:

Երեւ օրուայ յաղթութեան հա-
ռեցողական է ձեռնարկութեամբ շատ
մը գիւղերու Եւ քաղաքներու, ապա-
հովում Բարիկադներն Պրաշէն եւ
կարող զլիւսաւոր երկաթուղիին, դե-
րում 35,000 տեղանքներու, ձեռնա-
կալում 500 թիւանքներու, մեծա-
քանակ ազգայնականութեան Եւ գիւղա-
ցում 60,000 պոչերու:

Յաջորդութեան կատարելութեան Եւ
կը խոստանայ ստանալ անկողնի մեծ
համեմատութիւններ: Թշնամի ճա-
կատին յետաւորները գտնուած ուղ-
մարմիններուն հրկիւղովը գեր-
մաններու կողմէ ներթափել կուտայ
մեղ թէ թշնամին կը մտադրէ շա-
րունակել իր նահանջը մինչեւ որ կա-
րենայ քիւնքիւնքը դուրս նետել Սօսի
խախտաւ Եւ փառաւոր ճակատա-
խորշէն, ու դիւրեւ բանակներն ա-
պահով Եւ աւելի ամրացած գծերու
վրայ:

Այս ներթափումները կը հա-
տատուի գերմանական Զօրքերի
կարգ մը գերմանական թելերներու
կողմէն որոնք կը նախատեսեն Գա-
ղիէն լայնակներուն նահանջը անկող-
նային ընդարձակ սահմաններու մէջ, փա-
տելով թէ դերմանները Ռուսիա զօր-
ընդլայն: հարկին տակ գտնուած ըլ-
լալով պարտին արեւմտեան ճակատը
կարճեցնել յաջորդական նահանջնե-
րով: Սոյն թելերներէն ուսման նա-
հանջի իւրեւ վերջին սահմանագիծին
կը նշանակեն Մօրիւս: Զօրքերուն ըն-
թացքը, ինչ որ ձեռնարկութեամբ պիտի
ըլլայ Յրամային ու Պրաշի գլխի գը-
րաւորած հոլաւորներուն գրեթէ ամ-
բողջութեան Բայց հաւանական չէ
թէ գերման ապաշահարը առանց
դաշնակից բանակներու ճնշումին ու
ստիպման պարտէ կամուրջ արեւ-
մուտքի ճակատին վրայ դրաւորած
երկրամասները:

Ինչ ալ որ ըլլայ այն կ'զգայ թէ
այլ Եւ իր հակադէմ յարձակողա-
կաններու չըլլանք փակուած է, թէ
իր գործուն Եւ պահեստի բանակներուն
օրընտօրէական նաւորութիւնները
Եւ ընդհակադէմ դաշնակից բանակ-
ներու յարձակողական անման ու գե-
րազատութեան պատճառաւ, պիտի
ստիպուի ու կ'ամ կամուրջ պարտա-
նորական թափութեան: Գիւսիւս, իր

ուժերը խնայելու Եւ կարելի եղածին
չափ երկար դիմադրելու նպատակա-
ւել զայն ընելու համար պարտի հա-
մառուել իր ճակատին տարածու-
թիւնը Եւ Բաշիւս 1916ին պատրաս-
տուած Հիւսիսեւորական համալա-
ւոր ամբարձր գծերուն վրայ, թող-
լով դաշնակիցներուն այն ճակատա-
խորշերը զորս գերման բանակները
ստեղծեցին մարտին մինչեւ յոսիսի
վերջեր մղած իրենց բուռն կու-
ներով:

Գերման յառաջարկ ժողովարարին
մտքերը պարտաստելու համար Լու-
տենտօրք Եւ Հիւսիսեւորական սկսած են
արդէն իրենց տեսակետութիւններուն
մէջ արտայայտուել այս մասին: ա-
ւելի ու նուազ բացայայտօրէն:

Պարտիւնը յայտնաւոր խոստ-
մանիւ կ'ըսէ Յոս Լուտենտօրք, թէ
յոսիւս 15ի մէջ յարձակողական ձա-
խողեցաւ: Թափութեան յաղթու-
թիւններու մէջ միայն: սահմանա-
փակուեցաւ ան, հետեւաբար հրաժա-
րեցանք անկէ, այսպէս մեծ զոր-
քութիւններու պիտի ներթափուէին:

Սոսիսեան պէտք է որ լայն-
զայն պարտութեան ձեռք բերենք: նը-
կազապէս: Գերմանութիւններով:

Հողամասեր գրաւել, Մաշնը
ձեռք ձգել: ուրիշ բանք չեն եթէ ոչ
բաւեր որոնք թերեւս կրնան վաղան-
ցուկ սպասարկութիւններու ընդ-
կայնակներուն գլուխէն:

Մեր ազգայնականութիւնը կը
հպատակի մարտագիտութեան օրէնք-
ներուն որուն համաձայն ազգայնա-
կանը շարժել է:

Յոս ազգայնականը հոս ստիպու-
կան պատճառաբանութիւններու կը
գիւրէ իր պարտութիւնները արդա-
րացնելու համար, որովհետեւ եթէ
«չարտիւ» իր տեսակին մէջ յետո
շարժել, «ազգայնական» է, մաղ-
թեւէ որ Յոս Լուտենտօրք շարունակ
ազգայնական, ինչի մինչեւ Պրաշին,
իր թաղանթի վերապահին հասկնե-
լու թէ իր բանակներուն «չարտիւ»
մը Մաշնէն մինչեւ Բօլստաւ ու
ընչ բան չէ եթէ ոչ ազգայնականը
բաւ գերմանական աշխարհայնակ
մարտագիտութեան օրէնքներուն:

Իր կողմէն Թաշնակները Եւ Մա-
շնակներն ինքեւ ճակատամարտնե-
րուն յաղթական հերոս, ու Պրաշին
փայտեայ հակադէմ ֆէթիլ ար-
ձանք: Յոս Հիւսիսեւորական կը յայտա-
բարէ:

Թէ մեր հետեւակազօրը հիւս-
նայի Քաջազօրութիւնները կատա-
րած է նա կրած է Յոսի յարձակո-
ղականին ամբողջական բերել: Հիւս-
նային Եւ երեւնի կուտած է առա-
ջին գծերուն վրայ ընդգրկող զաշխ-
պատ գործակալներու ահազինդան-
ութեան: Երկաթուղիներու ու պա-
րենաւորութեան մասնաշաղկապ զուգը-
րը բացարձակ հանգիստութեամբ ու
կատարելով ինքնուրուագութեամբ կա-
տարած են իրենց պարտականու-
թիւնները:

Բայց այժմ պարտը կը համա-
րին խնայել գտնուելու: Այս պատ-
ճառաւ է որ փոխարդեցի ճակատա-
մարտը աւելի նպաստաւոր չողտա-
սերու վրայ բարեբերելու համար ա-
նոյն մարտական ու պարենաւորման
փիւսները:

«Թաշնակ» Եւ հայրենիքին զինուոր-
ներուն Քաջազօրութիւններուն վը-
րայ: հաշակեցէ՛ք իմ վատահաճութեան
պատերազմի երկին մասին: Իրաւ է
թէ չորս տարիի յաջապան կուտենք
վերջ կեանքի պայմանները դժուա-
րացած ըլլալով: մենք ամենա կը
փախաւքինք խաղաղութեան, բայց
մինչ այդ պարտին օգտաւորել գեր-
մանական հին ոգիով:

Բայց առաջ, տեսնան ժողո-
վարները սկսած են վերահաստ-
ըլլալ տխուր իրականութեան: Գեր-
մանական «հին ոգիին» տեղ վհա-
տութեան Եւ յառաջատուութեան ձա-
խաւքը որին է որ կը փչէ ամբողջ
Գերմանիոյ վրայ, որուն զանգակ-
ները 18 յուլիսէն ի վեր՝ դադարե-
ցուցած են իրենց երբեմնի յաղթա-
կան զօղանքները, Եւ որուն դրոշակ-
ները ազաւոր փաթկած կը մնան
մութ անկիւնի մը մէջ: սպասելով
լաւագոյն օրերու: որոնք թերեւս պիտի
չլիւրացանան այլ անգամաշրջանի
մասովը որ 4 տարիէ ի վեր գեր-
մանական շարունակ գերման յաղ-
թութիւնները կը պանծացնէր շա-
րունակ աշար յոյեանութեան մատ-
նուած է: Դադարեցնել չեն լուսա-
վաւոր: ու խափանելով թափանքը
չեն կարծաւոր աշխատ: Հիւսիսեւորական
«գիտութիւններ» Քաջազօրութիւննե-
րը՝ ստանալու համար Տեղանքները
յոսախաւք են, ու իրենց հաւանա-
թիւններուն է «Ֆրից»ներուն անյաղ-
թիւններուն վրայ, որովհետեւ ա-
նոնք կը տեսնեն թէ փոխան խոս-
տացուած գերմանական խաղաղու-
թեան՝ որը պիտի կնքուէ՛ր այս ամ-
սոյս: օգոստոսին, վերապիւ պալատ-
ներուն մէջ՝ գերման բանակները
պատերազմի նախաձեռնութիւնը կոր-
սնցուցած, չարաչար պարտուած,
յետո կ'ընկնեն: Դաշնակիցներուն
ճնշումին տակ: Անկիւղուած ու ան-
հրաժեշտօրէն սպասուած յաղթու-
թիւնը կը ցնդի ուրեմն: երազի մը
պէս դերման հողերուն մէջ ու
տեղի կուտայ պարտութեան շարա-
դաշակ ուրուականին որը կը մնայ
կառչած, հեռուն, հոկտեմբերի վրայ,
գերման բանակները ծածկող դը-
շակներուն:

Գ. ԲԱՅԱՐԱՆՆԵՐ

ՀԱՅԱԿԱՆ ՄԵԾ ՏՈՎԱԸ

ՀԱՅ ՊՈՏՏԻՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Գ.

Տեղի Սօսի կրած չարաւանքը 1914ին
մինչեւ 1918 թիւսը տուած է իր գրե-
ական «13» տարեկան Տեղի Սօսի խիստ
Յ. Լիւսիսեան, աւալին: Ս. Երաւակիսի Ու-
րանցիւն: Այս ի միտ գրեական մեջ-
յաթին է թէ իրողութիւնները մասնակ
երկարութեան: միջին անցնելով կրնան եր-
բեմն: ապաւորուած ըլլալ: Ոչ այնպիսի
պատմագիրք՝ որմէն հոգեբանքի՝ եւ ցեղա-
րին համար նեղակողքին ունին այս կա-
րակին հանգիստ պիտի ազգին մասնակներուն
զայն ընթերցելու: եւ զայն կրնա եղանակի:

1914ին Տեղի Սօսի դիւր ժամանակ
15000 թիւսը: զինուոր եկաւ, Եւ 10 տա-
րեկանէն մինչեւ 75 տարեկան մարդիկ
Եւ ընդ, զաւաքին: Դաշնակները ժող-
ցին Եւ մեզ Տեղի Սօսի: Կինք օր հեռու

լեւ մը տարին ուր այնպիսի անդամա-
րակ անհրաժեշտութիւն որ անկարելի է ձեռ-
նակցել: Եւ ըստ չին ձեռք սկսեալ
միւս, բայց որովհետեւ շատեր միւս էին
ծիւղելով այդ սկսեալ հրացանի զինակիւ
մը կը մտնէին, Եւ եթէ չեմոնէին, զին-
ուորները խիստ մեծ զարթոյ՛ր կը զար-
կոծէին, մինչեւ որ մեռնէին: Եւ ամբողջ
մեռածներն ու ողջները մեծ շուրջ կը նե-
տէին: Այսպէս չարահայեցիկ երկու ա-
միս Եւ գրեթէ շատերը մեռան:

Միացեալ ժողովուրդը երբ առանց
կտաքի Հաշակ կը տարուէր, երկու գեր-
մանացի փաշաներ, ճիշդ անգլիացի մե-
ծերու նման հազուած, Պրաշին կողմէն
կան Եւ բարեւելով ըսին թէ «Լուսի»
արգիւզ կարեն երկաթաուղիներ, հաշա-
ններ Եւ փառաւորներ, որովհետեւ մեր
նաւերը հոս են Եւ յարձակուած պիտի ը-
նենք: Մենք ալ ըսինք թէ մեր հրա-
ցանները առին Եւ ժողովուրդին մեռ-
ցուցին: Բայց հաշիւ ընելով տեսանք որ
գեո 1500 հրացան կրնանք գտնել, որուն
վրայ այս երկու անիւնալ գերմանացի
փաշաները թողել մը չենելով ըսին թէ
այստեղ դրոշմ կոխեցէ՛ք: Մեր մեծերն
15 հողի դրոշմին կոխեցին Եւ այդ եր-
կու անգլիս Գերմանացիները զային
ամէն բան պատմեցին կատարութեան
Այս պատճառաւ զաւաքին, զօրքեր Եւ
կան Եւ այդ 15 մարդիկ ընկելով Առա-
նայ տարին, ուր անոնցմէ 14 հողին կա-
խալան բարձրացուցին Եւ մէկն ալ որ է
Պարտաւոր: Գ. Պարտաւոր 4000 թիւս տա-
լով: 101 տարի լայնութեան միայն
զատարարութեան: Մեզ չենք խնդ-
ուր այդ երկու փառ: լայնութեան, բայց
այդ ժամանակ էր որ անգլիական նաւե-
րու մէջէն սկսան ներթափել ձայնի
լուսի Եւ անոր համար ըսինք: Թշնամի
նաւուն մէջէն կան անգլիացի մեծեր
հոս Այդ միջոցին եթէ մարդ մը զաւա-
քէն զուր պոտի երթար՝ կը ձեռքա-
կալէին ընկելով թէ այս մարդը դրոշակ
բարձրացուց: Անգլիացի շուրս տու-
կամ անոնց ուտելիք տարան: Իրենք
թիւրքերը որ անթիւններն կը մեռնէին
Եւ կը մեռնէին մինչեւ այսօր՝ կը կարծե-
ին թէ ըսին Անգլիացին ալ անթիւն է Եւ
պէտք ունի մեռնելու: անոնք անոնք:

Այս լեւ կ'ըսար: Ըսել թէ 1000 մար-
դէն թէ մեռան: Միացանները սկսան

(8)

ԳԵՐՄԱՆ ՋՈՐԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Ե.

Դաւանութեան ճեղքումները
Դաւանութիւնը եթէ ոչ զաւաքանութեան
պէս չէ՛ր մասամբ առնչուէր: Եւ ունի
ինչպէս անհատական նոյնպէս ազգային
կեանքի նա: մարդիկ թէ՛ շատ անգամ
չեն արդի իրենց հաւատացածին համե-
մատ, բայց ազգայնութիւն մը կը կրեն Եւ
կ'առաջնորդուին անկէ: Գերմանիոյ զա-
ղաքական դաւանութեան ազգայնութիւնը
շատ որոշ կը տեսնուի իր անցեալ պատ-
մութեան, արդի պիտական կազմի Եւ
ազգային կեանքին մէջ: զօրապաշտու-
թիւնը կազմակերպութիւն մը Եւ կեանք
մը ըլլալէ առաջ եղած է հաւատալիք մը:
հետեւաբար կ'արժեք որ այդ հաւատալիքին
զլիւսաւոր կէտերը հոս լայնացնենք:

Քաղաքական հաւատալիքներուն մէջ
անհատին պիտութեան հեռ ունեցած յա-
րաբերութիւնը զլիւսաւոր խնդիրներն
մին կողմ է: ազգայնութեան ծայրայնող
անհատականութեան, այսինքն անհատի
իրաւանց անընդարար լիութեան հաւա-
տացած են, Եւ անոնք ազգային հաւա-
քականութեան ու ամբողջութեան դա-
ղախորդ անհատական ազգայնութեան Եւ
իրաւունք վեր նկատած են, Եւ գիտար

Քիչ քիչ Հայկ. փոխադրել, առանց կառ-
քի. և չեմ սխալիք ըսելով թէ. մինչև
Հայկ. հասանք, ամէն մէկ խումբ
մէջ որ 100 անէ կը բաղկանայ հայ
60 մարդ մնացած էր. Ռմանը 3 ամիս
մնացին Հայկ., իսկ անոնք որ 3 ամի-
սէն աւելի հոն էին Համա դրկուեցան
Համա հասան, համա անիւնք Բիւր-
տերը և Անիոնը Թիւրքերը աղիկներ,
հարսեր և կիներ կը փախչէին, մէկ
սասնոցի համար մարդը կը մնայէին և
արեւին տակ 5-8 օր առանց ջուրի և
հացի կը ձգէին ժողովուրդը:
Երբ որ Համայնէն Համա (Համա)
կ'երթային, Թիւրքերը ժողովեցին բո-
ւոր Հայերը և տարին սուրբ անցնելու,
բայց քաղաքապետը ձիւստը մը դադիւ
ևս դարձաւ թագմութիւնը, որ այլ օրը
լեռը պատկերաւ, ու անոնց անկողինը
եղաւ գետինը, բարձրին՝ քար և վեր-
մասին՝ հող:

Երբ Համայնէն ուրիշ քաղաք մը
կ'երթային, Թիւրքերը և Բիւրքերը
շատ մարդ սուրբ կ'անցնէին և աղիկ
և մանչ կը փախչէին, մինչև որ հա-
մանք Դամասկոս Հոն գորգերը կ'առ-
վարութեան հրաման առնելով ուզած-
նին կ'ընէին, շատերը մեռցուցին:
Դամասկոսէն հասանք Տրա, ու
յետոյ եկանք Աման անունով գիւղ մը,
ուր ոչ հաց կըցանք դանել և ոչ ալ ջուր
բայց չարաչար աշխատելով կըցանք աղ-
բիւր Ամանի մէջ մէկ ամիս մնալէ ետք,
սկսան ժողովուրդը զանազան կողմեր
փոխադրել, ինչպէս Վատիկ, Մաթէպէ,
Նախաբ, Տէօյա, Մէլիէ, Այնուսը և
Մալի, Մենք ալ եկանք Վատիկ, ան-
դադար աշխատելով աղբըցանք, բայց
զօրաւատար շատեր անօթութեան մե-
ռան: Մենք մեր գիւղէն 8 հոգի ելած
էինք, 4 հոգին համա և մեռաւ, 3 հոգի
Վատիկի մնաց և ես Անգլիայեղեւորս
հետ Ա. Երուսաղէմ եկայ:

Այս օրինակ ալ կը վերջացնէ իր գրու-
թիւնը՝ այժմ զիմ խնամող հասարակեան
ն. օնայունիկն օնորակալորին յայնկով:

ՏԱՐԱԳՐԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՅԵՏՈՒՆ

Կ Ի Ի Ի Ե

Փոքր-Հայէն շատ քիչեր ազատե-
ցան ինչպէս կ'ընէին, փոքր-Հայք ևս
պարտուեցաւ և կ'ընէին այն հոտ
շատ փոքր թիւ մը մնաց տեղանքն ին-
չած Հայերու: Փոքր-Հայքի ծոցին մէջ
իր ժրպան աշխատութեամբ և գորգա-
գործութեամբ մեծ անուն հանդ համա
կ'երթային ամենին աւելի սոսո՜սից այն
համաշխարհային պատերազմէն Միջառ-
տոյ կուսակալը մասնաւոր ծրարելով մը
ուզեց փնտցնել իր գործին միայն կապ-
ուած կ'երթային և յաջողեցաւ տեղե-
կալին և տեղեկայ աղբիկներէն ու կա-
մատներէն: Գոմանտան Մուսամէս պե-

եղած է այս երկու ծրարողութիւննե-
րու միջին երբ դանել և դանել հա-
ւասարակելու: Արեւելքի մէջ սկիզբէն
իսկ վնասներն զօրութիւնը բազմակ
եղած է և միանման: անհայտ իրա-
ւունքները անտեսուած են, և անոր բնա-
կան եղած է հաստատ որ իր պարտա-
կանութիւնն է անպայման հպատակել
վնասների կամքին, որ օրէնք է:
Բանդ է Հէկէն բարոյական աղա-
տութիւնը կընդմաքեն իր մարդուն գա-
տըրուի յատկութիւնը և պետութեան
կը նային այլ յարաբերութեամբ Հէկէ-
նի համեմատ Բանդի ընթացումը աղա-
տութեան նկատմամբ: Ենթակայական է
և կը սահմանափակուի իր կամքին մէջ,
որով մարդ ինքնապարտաւոր կը յօժարի
կատարել ինչ իր վրայ դրած պարտա-
կանութիւնը: Կարող է արտաքին ճնշումի
և ասով մարդ ինքն է որ կ'որոշէ իր
ամանքը և վախճանը: Հէկէն՝ Բանդի
աղտատութեան նկատմամբ կարծած այս
տեսութիւնը ենթակայական կը լուրջ, քան-
զի այս տեսութեամբ մարդուն ազատու-
թիւնը իր որոշումներուն և գիտակցու-
թեան ներքին աշխարհին մէջ միայն
տեղ ունի և զուրի աշխարհը չկ'ընէ:
Սակայն Բանդի համեմատ պարտա-
կանութեան գիտակցութիւնը անկեղծապէս
է և այս անկեղծապէս գիտակցութեամբ
կը շինուին օրէնք, զոր պարտաւորել զոր
է պաշտօն են պետութեան: Բանդի տե-
սութեամբ մարդիկ իրենց ազատ կամ-
քով պայմանաւորուած են պետութեան
հետ, որոյ ծաղկողը կը կազմեն, մար-

դի միջոցաւ երեք կողմ զրկել ժողովուր-
դը: Առաջին մասը 1915ի յուլիսի վեր-
ջերը զուեցաւ Սկստիտի կողմերը:
Միայն էրիկմարդերն էր բաղկանալը
Չաղլուս ձորի սպանդանոցը տաշխորդ-
ուեցաւ: Երկրորդ մասը, ուր կային եր-
կու սեռէ Հայեր, զուեցաւ կոտորելով
կողմերը: Երրորդ մասը որ այրիներու,
կիներու, աղիկներու և շատ քիչ Թուր-
այերու մեծ կայաւան մըն էր, ամիս
ներով թաղուեցաւ: Ելակոտանի երկայն
համա, Ռաշաթըզէն և Գոմանայի համա
ձաղկէն ալ Բիւրքի և Գոմանայի համա
հասաւ: Հայէն, ուր առանց հանգստեան
լու անոնք ընդմիջ զէպի Սիւրիս համ-
բայ իրուեցան և անհարապելի խեղ-
ճութիւններով տեղափոխուեցան: Բէրքի
մէջ, Կեանքի մէջ երբեք չեմ կրնար
մոռնալ այն 300 աղիկները որոնք մէջ
կար նաեւ կոտորուի: Սանդուխտը, Բե-
րքի դատարար Արիֆ Հիւսէյն պէ, օր-
տուելով իսլամացման առիթին, Ամա-
նի-կայաւանէն անցուց Մամանի, Դիբ-
լիսայի և Բէրքի կողմէն հոսաւ: Երբ
աղիկները որոնց մեծամասնութիւնը
կ'երթային էր: Մէլիէի գոմանային Օս-
ման էֆէնդի այլ աղիկներէն կոտ-
թեան առաւ Մարաշի Մարիամ ճին:
պաշտանը որ հազիւ 11 տարեկան էր և
որուն ծնողքը վերջերս իսլամի հաստա-
տած էր: 4 ամիս վերջ ծախեց հարիւրա-
սկտ ինտըրնալ պէյի, իրեկալ գոմանային
և երկու ամիս զովք պահել վերջ հա-
սարակ իսլամ-արարել մը 4 լիւրայի ծա-
խած էր զայն:

Կ'երթին երեքաքսիս իրական սեղ-
աններն աւելի տառապեցան: Բէրքի մէջ
և անիւն գոնի թողուց Մաման, Թիւրքիս
և Բէրքի: Ուրախ ենք որ օգոստոս 1-5
էմը հասնող 700ի մօտ տարաբերե-
լու մէջ 120 հոգի եւ կ'երթային
կայն: Փոքր-Հայքով հետաքրքրուեցին
որուն փախուցին գոմանայի մայր: հա-
մար կուզամ հոս գնել անուանց ցան-
կը ևս:

Արմենուի Արաբիան 4 հոգի, Նա-
զիկ Արաբիան 3, Եւրոպայի Պոստան
2, Տիւրքի Տէշան 4, Մանգուլու Տէմ-
ճէման 1, Վարդանայ Պոստան 1,
Ճուրաք Ներսէսեան 1, Եւրոպայի Գա-
ղուի 1, Մարիամ Միւրանուան 2,
Նուրիցա Տաուրուան 5, Երուսաղ Տա-
ուուան 1: Զարուի Կէնէշեան 2, Մե-
լիք Կիւրեան 2, իսլամի Բարթոլոմէ
2, Տիւրքիսի Պոստան 1, Եւրոպայի
ի Արաբիայեան 3, Արեւն Արիստա-
կէսեան 2, Վարդանայ ժամկոչեան 1,
Արաբիայի Մակարեան 1, Մամուկ Արե-
ւան 1, Իրանի Պանտեան 3, Մեւորդ
Ճիւրեան 2, Հարիւրիկ Վեյրեան 2, Ե-
ղիսայի Միւրանուան 1, Տիւրքիսի Փա-
նիկեան 3, Արիկի Քիւրեան 4, Սիւ-
րաք Տաուրուան 6, Գոմանայի Դուր-
սանեան 2, Սիւրանայ Դուրսանեան 2,
Զանա Սիւրանուան 2, Էմմատ Հայա-
եան 2, Մարգրիտ Հայաեան 2, Վար-

դիկ իրենց սահմանաւոր և յուստ անը-
տուց արտառութիւնը կը յանձնեն պե-
տութեան: Երկրորդ անոր օրէնքներուն
միջոցաւ տառապան կատարուող արտառութիւն
է և ապրիլի իրենց իրաւունքները, և
սով Բանդ աղբային կատարութեան
մէջ հասաւ: Կային և գործակցական կեան-
քէ աւելի անհատին ազատ կամքը կը
չեւոյե իր կեդրոնական գաղափար: Կն
կատարութեան կընայի իր, առանձ-
նաշնորհալ մարմնայ մը, որոյ պարտա-
կանութիւնն է պաշտպանել անհատի ի-
րաւունքները և ազատութիւնը:
Հէկէն տեսութիւնը մարդուն աղա-
տութեան նկատմամբ աւելի աւարկա-
կան է և պետութեան նկատմամբ հաւա-
քական: Ազատութիւնը միայն մարդուն
մէջ ապրելու չէ, անոր իրական սահմա-
նը մարդուն հոն գտնու է, ան ոչ մի-
այն կ'արտայայտուի ներքին բարոյա-
կանով և արտաքին օրէնքով, ուր է այն
բոլոր հաստատութիւններով, ոչ ազա-
դային կատարութեան մը աղբիցու-
թիւնը և զօրութիւնը կայն: Այս աղբի-
ցութիւնը, որ ընկերային ընտանիքի
յատուկ է, ներքին բարոյական գիտակ-
ցութեան և արտաքին օրէնքի հայտա-
թիւնն է: Այս հայտութեամբ մարդուն
ազատութիւնը իր ենթակայական և նոյ
շրջանակէն դուրս աւելի լայն միջավայր
մը կը գտնէ իր առջև, որ է նախ ըն-
տանիքը, յետոյ ընկերութիւնը և այս
քաղաքական հաստատութիւնը: Պետու-
թիւնը, հետեւաբար կաշկանդուելու չէ,
անհատական խելով ոչ ալ ընկերային

դուրի Փանտեան 1, Մարիամ Գլադ-
եան 5, Հնայան 5, Տիւրքիսի 5, Կա-
մար Սիւրանուան 2, Թեֆուրի Թուա-
եան 3, Վարդանի Թուաեան 4, Թը-
վանա Պաղտաեան 4, Ելակոտեան 5,
Նուրիցա Գլադեան 2, Սուս Մալիսա-
եան 1, Մարիամ Կիւրեան 2, Մա-
րիամ Դուրեան 1, Թիւրքիսի Գաւա-
եան 4, Գաղաթ Թիւրքիսի 1, Գաղաթ
Պոստան 4, Տիւրքիսի Տիւրքիսի 2,
(Յուսիսի և յուսիսի մէջ եկող կ'երթն-
ցնեմու ցանկը «Արեւ» մէջ հրատարակ-
ուած էր արդէն):

ՌՈՒՄԱԼԻ-ՃՊԻՆ

Այս մօտաւորապէս 300 անուոր գի-
ղը ժամանակ մը Ռուսիայի թղթին կը
պատկանէր, վերջերս եղաւ Արմենիայի
թղթ:

Տեղափոխութիւնը սկսաւ 1915 յու-
լիսի Պրեքիցի համալով անուանի ա-
ւարկներու բայ: Զօմաք ձորէն անցան
ուր կողմադրուեցան և դանակոտեցան
Թիւրք իսլամներն կողմէ, Ռոթի և Գրե-
թի բոլորային մերկ վիճակի մէջ հասան
Հայէն: Առիկը ընդլայն ժամանակ հոն
ուսելով զուեցան մինչև Բէրքի: Բէրքի ուր մը
նոցին մինչև օգոստոս 5 էմըս հոս
նոցները ամանք են:

Նիկոլոս Բիւրիքեան 4 հոգի, Մոլ-
սէս Այնիքեան 3, Ռաշէլ Արեւան 1,
Մարիամ Արաբիան 2, Տաուա Պիւրան-
եան 2, Սուս Գաւապեան 3, Ներսէս
Հիւրեան 5, Գաղաթ Գլադեան 5, Գե-
նդ Մարաշեան 2, Միւրքիս Գաւապեան
3, Ուլո Գոյալուեան 3, Գաղաթ Կիւր-
եան 4, Տիւրքիսի Մարիամ 3, Ներ-
սէս Պաղտապեան 3, Մարիամ Արա-
եան 4, Հայապեան Հայապեան 3,
Գաղաթ Գլադեան 4, Գաղաթ Գաւապե-
եան 3, Ներսէս Սորապեան 3, Մարիամ
Տէրեան 2, Կանիք Արաբեան 3, Հա-
ղաթ Հայապեան 1, Անոյ Գաղաթեան 2,
Սիւրիկ Հայապեան 3, Դուրի Գլ-
եան 2, Գլադ Գոլ, Սարգիսեան
1, Մէլիքի Արեւան 1, Մելո Դարեան
5, Ճուրաք Ռաշէան 2, Ներսէսի Գա-
պարեան 2:

ԳՐԻԳՈՐ ԴՈՒՏՈՒՆԵԱՆ

Տիւրքի Միւրքիսի խմբակցական
հարմարութիւնը պիտի հրաւարակէ մե-
լաւոր քիւրդ:

ԿԻ ՓՆՏՈՒՄԻ

Կ'երթային Վարդանայ ժամկոչեան
15 տարեկան, կը քննուէ իր Տիւրքիսի
խմբի ժամկոչեանը, զորոյ վաճառական
Ամերիկայի մէջ Ամերիկայի թղթիկէն
կը խնդրուի ներկայ արտաքին:

Հասցէ՝
Vartanouché Jamgochian
Camp Arménien
Port Said (Egypt)

օրէնքներով, քանի պետութիւնը իրեն
մարմնացումը ընկերային բարոյականի
տեսիլն է օրէնքն և վեր է անոր տրա-
մարդութեան ու աղբիցութեան: Ընկե-
րային բարոյականը արտաքին թղթի
է և ազատ կամքի, որ կը գտնէ արտաքին
իրաւունքներն մը, և պետութիւնը ըն-
կերային բարոյականի թղթ բարոյականի
արտաքինութիւնը արտաքին թղթ է նոյն
ազատ կամքի, և հոս արտաքին թղթ պար-
տեղծագործութիւնն է մը չէ, այլ զարգ-
ցում մը և հոլովութիւն մը, ուր մասնա-
կը ունի իր գերը: Պետութիւնը մար-
դուն բարոյութիւնը և ազատութիւնը ոչ
թէ անհատական նոյն շրջանի մէջ, այլ
ընտանեկան և ընկերային լայն յարա-
բերութեան մէջ կ'ապրուի և կը պաշտ-
պանէ: Եւ մասնաւոր կը վարէ կը կ'ըն-
դանի ինք իր կեդրոնը: Եւ աւելի
աղբային զօրացութեան և կեանքին
խառնուելու: Ուրեմն, կայ հասարակ-
կան կամ հասաւ: Կային մը, որ է
աղբային: անհատը կ'աղբի կոտորու-
այր կեանքի մէջ ինքն ինքն բարձր
կամ զերք, և անհատներ իրենց անք ը-
լալէ առաջ կը պատկանին պետութեան
Այս պետութիւնը կ'անհայ անհա-
ժանիկ ամբողջութիւն կամ միութիւն
մը և կ'անհայ ազատ գործունէութիւն
յօժար գործակցութեամբ ազգը կաղթող
անհատներու, ընտանիքներու և ընկե-
րակցութեան:

Խ. Ս. ԳՈՒՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱՆԻԿ

ԳԱԶԻՐԻ ԵՐԵՍԻ. ԲՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Գաւապիկայ կ'երթայ 18 օրու, տե-
ղի պիտի դնենայ համեմատականի միա-
ցած Գաւապի 6 երեքիսիսներուն ընտ-
րութեան:

Ժողովրդային խմբակցութեան կող-
մէ որոշուած են հետեւեալ անձերը, բոլ-
րապէս թիկնառուները երեքիսիս-
նութեան:

ՀԱՅԿ ԻՆՍՏԻԹԱՆ
ԳԵՂՈՐ ԹՕՓՈՒՂԵԱՆ
ՄԿՐՏԻՉ ԱՆԻՐԱՆԻԿԵԱՆ
ԼԵՈՒՆ ԱՍՏՈՐԻ
ԱՐՏԱՇԻՍ ՆԵՏՈՐԵԱՆ
ԳՐԻԳՈՐ ՍԵՑԵՐԵԱՆ

Ամէն ոք թող փութայ իր ջուռն
տալ այս անհատութեան, այդպէսով
անձուէր և գործունէայ երեքիսիսներ
ուսնայաւ համար:

Հայ ժողովրդային խմբակցութեան
կողմէ՝ (տարաբարութիւնը)

Տիւրքի Միւրքիսի
Կ. Ներսէսեան պէ
Վ. Մալիքեան
Մ. Բուսեան

ՀԱՅԿ ԲԱՐ. ԲՆԴԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Կը լսենք որ Թանթայի մէջ վախ-
ճանած է ընկի Բաղէշի. Տիւրքիսի պան-
դուս մը, Վարդան աղա Պաղտեան, որ
երկար տարիներ ի վեր ծիլապառ հա-
տառուած էր և ինքնօրէնութեամբ յար-
մար դիւր մը շինած էր: Յիշուողը դա-
ւով իր մօտաւոր մարդ, իր մօտ կան-
չած է Տ. Մամրէ քահանայ և Տ. Կա-
րապետ Խորիքեանը, և անոնց միջո-
ցաւ կարեւոր գումար մը նուիրած է Հ.
Բ. Բ. Միւրքեան օրինական ձեւակեր-
պութեամբ:

Միւրքեան կեդր. ժողովը հետադրով
խնդրած է Տ. Կ. Խորիքեանին յաղա-
կանութեան պաշտօնատեղ ներկայ գա-
նուի և ծաղկեպաղ մը գնել զարադին
վրայ:

Կեդր. ժողովի յարգելի Աստուաղ-
պիւր Բարձր-Սալիկ զաղապարը կա-
տարած վերջին այցելութիւնը ունեցած
է իր բարեբար արդիւնքները: Տ. Մա-
լիքեան երկարօրէն տեսակցած է Գաղա-
պետ Ելիւսի հետ, զաղապարի սնո-
քէն Մ. Զէյի, առաջ, ընկալաւ Դե-
թէյն Բեմբէի և Ամերիկեան կարմիր
կաշի ներկայացուցիչներուն հետ: Այս-
լուծ էր զաղապարը ընկերակցութեամբ
Տ. և Տիւրքիսի կ'ընտրուի և տեղեկայ վրայ
իսկ մը շինութեանը և կարողութե-
անց մասին որոշումներ կայացուցած
է համախորհրդար: Առ այդ, Զինուորա-
կան Բարձր, Իշխանութեանը հետ բա-
նակցութիւններ պիտի կատարուին Կե-
րեւայ թէ զաղապարներուն թիւը հա-
սած է 5100ի, և մինչև 15 օր 1000 զաղ-
թակները ևս պիտի փոխադրուին գաղ-
թակները Միւրքեան վարժարանի աշա-
կաններուն թիւը 2200-2400ի պիտի
յանքի, որով հազիւ տեսնուած է նոր շէ-
քեր կառուցանել և ուսուցչական կազմը
զօրացնել: Որոշումները մասին ևս լուս-
դոյն կարգադրութիւնները անօրինուած
են, որպէսզի որքան մայրաքաղաք հոգա-
տարութեան առաքիլը ըլլան և ամա-
յին գաղափարականութեանը կրթութիւն:

Առեթին օգուտ քաղելով, Տ. Մա-
լիքեան Հ. Բ. Բ. Միւրքեան կողմէ
հիշուած թղթի օրը Գաղաթի Բաղաթ պատ-
ւոյ թէյանքներն մը հրաւիրած է, ինք-
չան երախտագիտութեան, զաղապարի
անօրինութիւնը Մ. Զէյի, Տ. Զեյի, Բեմբէի և
Ամերիկեան կարմիր կաշի անձուսաց
Տիւրքիսիները: Այս հաւաքովը հայկական
և ամերիկեան եղբայրակցութեան դա-
շինքը կընտնէ, բարեգործութեան մար-
դին մէջ ներկայ գտնուած են նաեւ Տիւ-
րաք Նուրեան և Տէմիւրեան, Տ. Զեյի,
Մարիամեան և Տիւրքիսի ժամկոչեան և Դը-
րանեան, Հայ Աղբ. Միւրքեան ամենա-
պիւր Տ. Զեյի, Նեմբէ, որ հիւրաւար
զաղապարը կը գտնուի վերջին պա-
հուն անհայեցիտ զգալով չէ կրցած մաս-
նակցել:

ՆԵՐԱՆԴՈՒՅՈՒՆԻՒՆ

Անցեալ կ'երթայ, օգոստոս 11, հա-
ղապար Տիւրքի Գոյապեանի ընտ-
կարանին մէջ յԱյնքանաղբիւ, ի ներ-
կայութեան երկու կողմերու ազգակա-

նաց և բարեխաղաց տեղի ունեցաւ նը-
շանախօսութիւնը: Օր. Զապէլ Գոյապե-
անի ընդ Տ. Լուսն. Գոյապեանի և Օր.
Զարուի Գոյապեանի ընդ Տ. Դամիկ Դա-
միկեանի:

Գոյապեան զայրերը ծանօթ և պառ-
ուաւոր ընտանիքի գաւառ և կ'ընդլայն
ամէն առաքիլութիւններով: օտուած
հայրենիքը կ'ըն. իսկ Տ. Լուսն Գոյապե-
ան և Տ. Դամիկ Դամիկեան Գեղարգի
Տան ձիւրութիւն հաստատութեան երկու
բանիքուն և աւագ պաշտօնեաներն են:
Մեր Զարուի խնդակցութիւնները
ամենքին:

ՊԱՏՈՒՆՈՑ ԹՈՒՐ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻՆ

ՆԱԽԻՆ ԶԱՆԳԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

	Դ. Բ.
Անուար Տ. Լ. Բամբեանի (Մամուր)	20
Բարեղ Պաղտեան	20
Լեւոն Բամբեան	10
Արիկ Սիւրանեան	20
Փոքիկ Նուար	10
Կարապետ Դիւրեան	10
Թ. Զ.	10
Լեւոն Միւրքեան	10
Վաղմ Պարմանեան	10
Կարապետ Նիկոլեան	10
Նուար Սիւրանեան	10
Լեւոն Սիւրանեան	5

Imp. AREV Alexandrie

Redactions Mechab, Tiflis, Caucas.